

A JOGFOLYTONOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSA A NEMZETISÉGI JOGALKOTÁS TERÉN.

A bécsi döntés következtében visszatért keleti és erdélyi részekben folyó jogegységesítés során nem feledkezhetünk meg a jogalkotásnak egy aránylag szűk területéről, mely azonban az utolsó évtizedek folyamán terjedelménél sokkal nagyobb jelentőségre tett szert. Ez a nemzetiségekre vonatkozó jogszabályalkotás. A nemzetiségek jogi helyzetét biztosító törvényes rendelkezések a világháború előtt a belső állami közjog egyik fejezetét képezték. A páriszkörnyéki békeszerződések és kisebbségi egyezmények a nemzetiségi jogokat a nemzetközi jog síkjára emelték és nagyjában egységesen szabályozták az új és területileg megnövekedett, valamint a vesztes államok faji, vallási és nyelvi kisebbségeinek jogait, a Nemzetek Szövetségének védelme alatt. A Népszövetség politikai és jogi rendszerének felbomlása óta a nemzetiségi jogszabályalkotás, egyes államközi megállapodásoktól eltekintve, *ismét a belső állami törvényhozás feladatát képezi*. Bármennyire is belső ügye azonban az államoknak a nemzetiségi kérdés. tagadhatatlan az a hatás, amit a nemzetiségekkel való bánásmód a külföldön s elsősorban az illető nemzetiség anyaországában gyakorol. Mivel a politikai határok megváltozása rendszerint a nemzeti kisebbségekkel függ össze, a nemzeti jogalkotás nemcsak az állam belső konszolidációjának, hanem a külfölddel való viszonyának is állandó szabályozója és fokmérője.

A Trianon előtti Magyarországon az „1868. évi XLIV”, *te. a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában*“ foglalta össze a nemzetiségi nyelvek hivatalos használatára vonatkozó jogszabályokat, hangsúlyozva, hogy „Magyarország összes polgárai politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet“ s az egyenjogúság a nyelvek használatára nézve „csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása, szükségessé teszik“. A magyar nemzetiségi törvény, Deák és Eötvös kitűnő alkotása, a legliberálisabb szellemben szabályozta a nemzetiségi nyelvek használatát a közigazgatásban és a bíróságok előtt. A nemzetiségi egyházak és iskolák jogi helyzetét pedig több szaktörvény

tárgyalta s ezek közül legnagyobb híre az Apponyi-féle 1907. évi XXVII. te. „a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól“, tett szert.

A főhatalomváltozás után az erdélyi Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) 1919 január 27-én kelt I. számú dekrétumával *ideiglenesen életben tartotta az 1918 október 18 előtt Erdélyben hatályos magyar törvényeket és rendeleteket*. A dekrétum 3 szakasza külön kiemelte az 1868: XLIV. törvénycikket, ami azzal a módosítással marad érvényben, hogy a magyar nyelv helyett mindenütt román nyelv értendő. Egyébként a dekrétum a nemzetiségi törvény lojális végrehajtását rendelte el, hogy ilymódon válósuljon meg az 1918 december 1-i gyulafehérvári egyesülési határozat ama pontja, mely szerint minden nemzetiség saját nyelvű közigazgatásra és bíraskodásra tarthat igényt. A dekrétum 4. szakasza az iskolai kérdéseket szabályozta. E szerint a nem állami iskolák tannyelvét az iskolafenntartó állapítja meg; az állami iskolákban pedig párhuzamos kisebbségi osztályok állítandók fel. A középiskolák nyelve a megye, a főiskolák nyelve az illető tartomány többségének anyanyelve. Az ötödik szakasz a kisebbségi helységnevek használatát és a családi nevek helyes írását biztosította.

Az erdélyi Kormányzótanács tehát megpróbálta átmenteni a nemzetiségekre vonatkozó magyar jogszabályokat és mutatis mutandis alkalmazni akarta a kisebbséggé vált erdélyi magyarsággal szemben. A gyulafehérvári egyesülési határozatok ezen túlmenően *nemzeti önkormányzatot* ígértek az együttélő erdélyi népeknek, az 1919 december 9-én Párisban aláírt kisebbségi egyezmény pedig az Európában elismert *kisebbségek emberi jogait* terjesztette ki Nagyrománia nemzetiségeire. A gyulafehérvári határozat és a kisebbségi egyezmény azonban írott malaszt maradt, amit a magyar és német képviselők kérésére sem cikkelyezítek be az 1923-március 27-i alkotmányba. Az alkotmány ötödik szakasza a lelkiismereti és tanszabadságot, sajtó-, gyülekezési és egyesülési, valamint minden törvény által meghatározott közszabadságot a román állampolgároknak „faji eredetre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül“ biztosította; a hetedik szakasz kimondta, hogy a polgári és politikai jogok gyakorlásának nem lehet akadálya a faji, nyelvi vagy vallási különbség; a nyolcadé törvény előtti egyenlőséget és a közteherviselést terjesztette ki a kisebbségekre. A nyelvhasználatról sehol sem esett szó. Igaz, hogy az alkotmány 137. szakasza az egyes tartományokban hatályos régi törvényeket életben hagyta, de a magyar nemzetiségi törvény bonyolult intézkedéseinek végrehajtásához olyan tökéletes közigazgatási gépezetre lett volna szükség, amivel Románia sohasem rendelkezett. *Az 1868: XLIV. törvénycikk hatályát tehát előbb az ellenkező gyakorlat, később pedig tételes törvények fokozatosan megbénították s a magyar jog folytonossága a nemzetiségvédelem terén lassan megszakadt.*

Szinte minden román kormány kísérletezett a közigazgatás átszervezésénél s így 22 év alatt négy, más-más alapokon felépülő közigazgatási törvény látott napvilágot (1925 július 15, 1929 augusztus 3, 1936 március 26 és 1938 augusztus 4-én), amelyeket számtalan kisebb törvény módosított. Természetesen mindenik másképen szabályozta a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát, úgy, hogy egységes gyakorlat nem alakulhatott ki. Egyik sem közelítette meg azonban az 1868: XLIV. törvénycikk szabad szellemét, mely megengedte, hogy a törvényhatóságok jegyzőkönyvei, feliratai a kormányzathoz és belső ügyiratai valamely kisebbség nyelvén is vezetessenek, ha annak lélekszáma az illető törvényhatóság lakóinak legalább egyötödét eléri. A magyar nemzetiségi törvény 3. szakasza szerint a törvényhatósági gyűléseken mindaz, aki ott szólás jogával bír, *saját anyanyelvén is felszólalhat*. Az 1936. évi román közigazgatási törvény 136. és 167. szakaszai értelmében *feloszlátandó* az a megyei, törvényhatósági vagy városi tanács, ahol valaki más, mint román nyelven szól fel.

Az iskoláztatás terén az 1924 július 26-i állami elemi oktatásról szóló törvény kimondta ugyan elvben, hogy kisebbségi nyelvű állami iskolák létesíthetők, de bevezette a beiratkozásoknál a *névelemzést* (vagyis az állítólag „román származású” tanulók csak román iskolába járhatnak) és a székelyföldi *kulturzónát* (ahol az idegen megyéből származó román tanítók külön jutalmat kaptak románosító munkájukért). Az 1925 december 22-i magánoktatási törvény a magyar egyházak ősi hitvallásos iskoláit *magániskolákká* degradálta és működésüket állami gyámság alá helyezte. Az 1925 március 7-i bakkalareatusi törvény a felekezeti középiskolai tanulókat is arra kötelezte, hogy az érettségi vizsgát állami tanárokból álló bizottság előtt tegyék le.

A magyarországi nemzetiségek telekürtölték annak idején Európát az 1907: XXVII. törvénycikkkel őket ért jogfosztással. Nos. ez az Apponyi-féle törvény a magyar és nem magyar felekezeti tanítókat köztisztviselőknek minősítette és javadalmazásukat egyenlősítette. A romániai magyar felekezeti iskolai tanítók huszonnégy év alatt csak két évben kaptak némi államsegélyt. Az Apponyi-törvény szerint az *államsegélyt élvező* nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti elemi népsikoláknál a magyar nyelv, számolás, földrajz, történelem, polgári jogok a *kultuszminiszter által megállapított tanterv szerint és óraszámban* tanítandó. A román magánoktatási törvény szerint a felekezeti elemi és középiskolákban, *amelyek államsegélyt nem kaptak*, a román nyelv, történelem, földrajz (és a gyakorlatban az alkotmánytan is) *kizárólag román nyelven adandó elő*.

Nem kívánok itt kitérni azokra a Magyarországon ismeretlen közjogi, közigazgatási és gazdasági korlátozásokra, amelyek Nagyromániában a magyarság helyzetét tarthatatlanná tették, mint a román állampolgárság megvonása, a köztisztviselők elbocsátása nyelvvizsga ürügyével, továbbá a földbirtokpolitikai in-

tézkedésekkel és a nemzeti munkavédelmi törvénnyel folytatott visszaélések.

Az 1938 február 27-i új rendi román alkotmány még kevesebb jogot helyezett kilátásba a kisebbségeknek, mint az 1923. évi liberális alkotmánytörvény, s amikor egyrészt általánosságban biztosította a kisebbségek számára is az emberi és állampolgári jogokat, másrészt kimondta, hogy *közhivatalok elnyerésénél tekintettel kell lenni „a román nemzet többségi és államalkotó jellegére* (27. szakasz).“ Az ismételten beígért kisebbségi törvény helyett ugyanazon év május 4-én rendelettörvény jelent meg a kisebbségi főköormánybiztosság létesítéséről. 1938 augusztus 4-én végül egy *minisztertanácsi napló* leszögezte a főköormánybiztosság működésének irányelveit és orvosolni próbálta azon sérelmek egy részét, amelyek a magyarságot és intézményeit a nyelvhasználat, iskolaügy, egyházi élet és közigazgatás terén érték. A minisztertanácsi napló, ami „kisebbségi státútum“ néven ment át a köztudatba, némely tekintetben visszatérést jelent az 1868. évi XLIV. törvénycikk hagyományaihoz. De Eötvös nagy alkotása *törvény* volt s mint ilyen, szerves részét képezte az ezeréves magyar alkotmánynak. A román királyi diktatúra „státútuma“ pedig egyszerű *minisztertanácsi jegyzőkönyv*, ami a román közjog szerint tulajdonképpen nem is lehet a jogok forrása, hanem csak a hatóságoknak szolgálhat útmutatásul.

A román törvényhozás tehát elhagyta azt a szilárd alapot, amit az 1868: XLIV. törvénycikk a nemzetiségi jogalkotás terén nyújtott s gyakran változó törvényekkel és rendeletekkel kísérletezett azon a jogterületen, ahol a legnagyobb tapintatra, politikai bölcsességre és állandóságra van szükség.

Milyen változásokon mentek át a nemzetiségi jogszabályok a csonka hazában?

A trianoni Magyarországon a nemzetiségi jogszabályalkotás alapját mindvégig az 1868: XLIV. törvénycikk képezte. A trianoni szerződés Magyarországot is megapadt kisebbségeivel szemben az 1919 december 9-i párisi egyezményben a romániai kisebbségek számára biztosított jogokhoz hasonló kötelezettségek betartására kötelezte. A trianoni szerződést az 1921: XXXIII. törvény cikkelyezte be s ennek a kisebbségeket érintő részét az 1923. évi 4.800 M. E. számú kormányrendelet látta el végrehajtási utasítással. Az új rendelet a nemzetiségi törvényben és trianoni szerződésben vállalt kötelezettségek mértékén felül is biztosítja a kisebbségek jogait. Részletesen szabályozza a nyelvhasználat kérdését a törvényhatóságok és községek közgyűlésein, jegyzőkönyveiben. levezetésében, a hatóságokhoz intézett beadványokban, az arra adott válaszokban és a bíróságok előtt. Megengedi, hogy olyan bírósághoz, amelyek területén valamely kisebbség az összlakosság egyötödét teszi ki, az illető kisebbség nyelvén lehessen beadványt intézni, ugyanakkor, amikor Romániában magyarul tudó román bírók is visszautasítottak olyan beadványt.

melynek *mellékletét román és magyar nyelvű adásvételi szerződés* képezte.

Az 1924. II. törvénycikk ugyancsak a nemzetiségi törvény-szemlében elrendelte, hogy az elsőfokú bíróságoknál, valamint az olyan közigazgatási hatóságoknál, amelyek területén a lakosság, egyötöde ugyanazon kisebbséghez tartozik, olyan személyeket kell alkalmazni, akik az *illető kisebbség nyelvén jártasak*. A már kinevezetteknek két év alatt el kell sajátítaniok az *illető kisebbség* nyelvét. Egy világ választja el ezt a törvényt azoktól a tábláktól, amik Romániában minden közhivatalban a falon függetek ezzel a felírással: *Beszéljünk kizárólag románul!* A román közhivatalokban magyar köztisztviselőnek fegyelmi terhe mellett sem volt szabad felvilágosítást adni magyarul olyan magyar ügyfélnek sem, aki más nyelven nem beszélt.

A 4800/1923. M. E. számú kormányrendelet szerint az *iskolaválasztás korlátlan*, az iskolafenntartás *minden fokon* megilleti az egyházakat és magánosokat s a minden törvényes feltételnek megfelelő iskola *államsegélyben* részesül. Az 110.478/1923. VIII. számú vallás- és közoktatásügyi minisztériumi rendelet a kisebbségi nyelv tanítása szempontjából három (A, B, C) népiskolai típust létesített. Az 1935. évi 11.000 M. E. számú kormányrendelet szerint azonban *a magyar nyelven kívül minden más tantárgyat az illető kisebbség nyelvén kell előadni*. Ez alól kivételt csak esetenként, a 15 éven alóli gyermekek szüleinek kérésére tehet a kultuszminiszter a miniszterelnökkel egyetértően, vagyis ilyen esetben további intézkedésig a nemzetismereti tárgyak, a testnevelés, a IV—VI. osztályban pedig a számtan, természet- és gazdasági ismeretek ismétlése magyar nyelven történhet. A 11.000/1935. XI. E. számú rendelet arról is gondoskodik, hogy a 20 tankötelesnél több nemzetiségi tanuló, vagy minden magyar tanköteles olyan községben is saját anyanyelvű oktatásban részesüljön, ahol nincs nemzetiségi, illetve magyar népiskola.

Folytathatnák a felsorolást más törvényekkel és rendeletekkel, de ezekből a példákban is kitűnik az a nagy különbség, ami a magyar nemzetiségi jogszabályalkotást a románától elválasztja. Míg az egyik oldalon az 1868. XLIV. törvénycikk korszerű *elővábbfejlesztésével* találkozunk, addig a másik oldalon a magyar nemzetiségi törvény *elsorvasztásával* állunk szemben.

A román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához való visszacsatolásáról szóló 1940. évi XXVI. törvénycikk 10. §-a fenntartja az 1940. augusztus 30-án érvényben volt jogszabályok hatályát azok kivételével, amelyek az állami főhatalom változása következtében a dolog természeténél fogva nem alkalmazhatók. Mivel a nemzetiségekre vonatkozó jogszabályok legnagyobb része közjogi természetű, ami tehát az állami főhatalommal együtt változik, a nemzetiségekre vonatkozó magyar jogszabályok is felélednek vagy hatályba lépnek Erdélyben. Az iskoláztatás ügyében a 24.024/1940.

V. K. M. számú rendelet az 1940/41. tanévre vonatkozóan ideiglenesen, azzal a fenntartással rendelkezett, hogy a visszacsatolt keleti és erdélyi területen az iskolák fajtájának, jellegének, elhelyezésének, számának megállapítása is a közoktatásügyi igazgatás állandó jellegű megszervezése későbbi időpontban fog megtörténni. Itt tehát az 1940: XXVI. törvénycikk 3. §-ban foglalt felhatalmazással kell majd élnie a m. kir. minisztériumnak.

Az 1868: XLIV. törvénycikket azonban nem kell életbe léptetni, mert Erdélyben, szunnyadó állapotban ugyan, de mindvégig életben volt, s ha valahol, úgy itt indokolt annak a hangsúlyozása, hogy az *erdélyi jogegységesítés tulajdonképpen a jogfolytonosság helyreállítását jelenti*. A nemzetiségi törvény a keleti és erdélyi részek visszatérése következtében tehát megszabadult a román törvények és joggyakorlat bénító hatásától és új formában támadt fel Erdélyben azokkal a csonka hazában végzett bővítésekkel meggazdagodva, amelyek az 1868: XLIV. törvénycikket több mint hét évtized távlatából ma is időszerűvé teszik.

Mikó Imre dr.